

POMPEU FABRA

Balaguer
23-XI-08

El punt de partida per a tothom que parli de o pensi en Pompeu Fabra hauria d'ésser aquell instant de la biografia del nostre gramàtic en què, en plena adolescència, i havent d'escriure a uns seus cosins, detura la ploma tot just iniciada la carta. Quan ell s'adona que ^{els} "Queridos primos" no són els seus cosins. Que allò no rutlla. Que hi ha una monstruosa i ridícula antinòmia i oposició entre la manera com els parla quan els té al davant i la manera com se'ls adreça quan els escriu. I es confessa que no és ell sol qui fa el ridícol, sinó tot un poble, tota una societat. I una societat que està fent constantment el ridícol és una societat malalta. Es aleshores que s'inicia una vocació, robusta, enèrgica, assossegada i alhora tenaç en els seus propòsits i els seus assoliments. Es aleshores que tenim marcat el camí. No és, però, tan important la perfecció a què la llengua podrà arribar gràcies a Fabra com la consciència que tots haurem de tenir que la situació de ridícol, -i, segons com es mira, d'injustícia- ha d'acabar-se. Fabra va fer, ni més ni menys, que una altíssima confessió de monolingüisme. La confessió que molts encara han de fer. La confessió que molts d'avergonyeixen o s'excusen de fer.

Es, doncs, per una confessió plena i conscient de monolingüisme que jo començo a parlar-vos. Confessió recolzada en el fet comprovat que i científicament establert que al món no hi ha persones bilingües, ~~min~~ o polilingües, sinó persones que, a més de parlar la pròpia llengua, es poden expressar en una o en unes altres. "o perdem de vista això: malferim-nos de qui ~~parla~~ es gloriï d'ésser ~~polilingüe~~ bilingüe: generalment, darrera el bilingüisme o el polilingüisme s'hi amaga una forma o altra de desprestigi d'una de les llengües en qüestió.

El meu primer homenatge a Fabra, en aquest any de 1960, és doncs, aquest : saludo en ell l'home conscient de la seva llengua. Només i no menys que això.

LA NOSTRA RESPONSABILITAT
D'AVANT FABRA

Bellpuig 8-IX-68
Artesa S. 3-X-68
Almacelles, 29-X-68

Una cosa és segura : Pompeu Fabra no serà ^{mai} prou estudiat, prou elogiat, prou venerat, prou exalçat : l'obra de Fabra és, a escala nacional, a escala de grup humà, absolutament única. Es un dels grans catalans, és un home important i que ha guanyat la immortalitat : si em feien dir tres catalans, els millors, del segle XX, tindria dubtes a triar-ne dos : però no el tercer. Seria Fabra.

« Fabra »

Us haureu adonat que enguany se celebren tot d'actes culturals arreu : la nostra gent s'ha mobilitzat, s'ha adonat que calia no solament homenatjar Fabra, sinó fer-ho en cadena, entre altres motius perquè la premsa, la nostra premsa, poca cosa n'ha dit : Fabra no ~~li interessa~~ ^{sembla com si} a la premsa ~~actual, no li~~ ^{menys que} interessa ~~altres temes~~ ^{altres temes}, i per això no n'ha parlat gaire i si ho ha fet és perquè la densitat dels actes que en honor del nostre primer gramàtic i filòleg han tingut lloc ha estat tan forta que ha rebotat totes les possibles muralles de contenció, i s'ha constituït en correntia ~~indetenible~~ indeturable, en moviment d'afirmació a tot arreu en defensa de la llengua normada, fixada, definitivament i científicament establerta per Pompeu Fabra.

Ermita de Granyena , aigües amunt del Segre, a la riba esquerra, entre el riu i el ferrocarril a la Pobla de Segur. Aquestes ermites de l'horta són -o més ben dit, eren - llocs de romiatge i de fontada. L'ermita antiga ~~fiu~~ no l'ha vista ningú en tres-cents anys : fou manada enderrocar pel senyor de Rogles , general francès , entre altres edificis de l'horta. D'aleshores data la desaparició de gairebé tots els poblats de l'horta i els monuments que albergaven. Però l'edifici modern no deixà d'atreure els lleidatans, que s'hi aplegaven i hi anaven pel vell camí que voreja el Segre o bé en barca, car hi havia aquest mitjà de transport, ~~barques sub-siege~~. Prop de l'ermita hi havia les basses d'amerar cànem, que en temps antics era cultivat a l'horta, però avui dia ~~en~~ l'indret és immillorable per al cultiu de la pera, i tot són fruiters. L'ambient d'horta es reflecteix bé en la fotografia : exuberància vegetativa, fusta a dojo, fem al bell mig de la plaça.

Des dels nostres germans de parla catalana ~~antiguament~~ del Rosselló fins als alacantins d'Elx, però molt particularment dins el territori de la Catalunya estricta, els actes a honor de Fabra s'han succeït; se li han dedicat monòlits, làpides, carrers i places.

De tots els actes que a honor seu es fan, potser el que més li hauria agradat a ell hauria estat veure la profusió de cursos de català que ara s'estan donant arreu del país. Es rar de trobar un poble, una vila, una ciutat on no n'hi hagin. Aquest és, creieu-me, el millor homenatge a la memòria d'un home que va viure enterament, heroicament elegant fins a la mort, per una única idea; dur a terme la tasca de donar-nos un català modern, apte i flexible, una llengua a nivell de qualsevol altra llengua desenvolupada.

Com tots sabeu, Fabra no era en principi, un home de lletres: era un professor de l'Escola d'Enginyeria, un enginyer. Però precisament la mentalitat sòlida, realista, matemàtica que li donava la seva carrera, conjugada amb la cremant voluntat patriòtica d'ésser útil als seus consemblants i a les generacions que vindrien, el posava en situació envejable per començar de forma sistemàtica el treball d'estructurar la llengua i les seves regles.

El Segrià té alguns pobles nous de trinca, nascuts recentment a l'em-
par de grans finques, propietat de particulars o bé més o menys relacionats
amb organismes públics de crèdit agrícola. El poble de Gimenells, situat en
un terme que fins als despoblaments del segle XVIII havia tingut un nucli de
població, és una mostra d'aquestes grans explotacions agrícoles. Amb tot,
l'arquitectura que hi han posat modernament, en res recorda cap dels estils
típics ni de l'horta de Lleida, ni tan sols de Catalunya. Traçat^{des} per tècnics
forasters, les edificacions, bé que espaioses i suficients, tenen un aire
entre extremeny i andalús ben poc adient a la comarca. Ben cert és que potser
així, alguns dels habitants no se sentiran tan allunyats de la terra que els
veié marxar per venir-se'n ací. L'arquitecte devia tenir una obsessió per
les creus, perquè al primer cop d'ull ja en copsem cinc...

A l'últim terç de segle XIX la llengua ,la llengua que trobà Fabra, era una llengua viva, parlada normalment per tothom, però que no havia rebut reglamentació oficial. Al moment que arreu del món les llengües eren fixades per acadèmies estatals ^{-segle XVIII-} a nosaltres ens havien arrabassat ~~hans~~ totes les institucions. Al moment que el món, -finals del XVIII- feia del llenguatge una eina científica a més de literària, nosaltres no podíem estudiar ciència en la llengua pròpia. Això agreujat, a darreries de segle XIX per la presència d'una Renaixensa, d'uns Jocs Florals, sense cap orientació ni tan sols ortogràfica... Potser la feina de Fabra hauria estat més planera amb només una llengua parlada, no escrita. Aleshores ell hauria pogut fixar les normes, ensenyar tothom a escriure correctament. En canvi, per sort per una banda, per desgràcia per una altra, va haver de lliurar batalla contra tots els qui ja, pel seu compte, escrivien la llengua guiant-se capriciosament i no totalment, per costums medievals, i intercalant-hi absurds semàntics, calcs, substitucions i manlleus del castellà.

Igualment, un sector no menyspreable de la població -les classes intel·lectuals i els universitaris, havien instaurat la tradició que la llengua

normal de la gent havia de quedar per a la conversació, la poesia lírica i una mica de folklore, deixant el castellà el privilegi de la prosa erudita, la ciència i el vehicle de l'ensenyament.

Altres, finalment, -la burgesia - volien crear un català parlat i escrit representatiu d'una classe política i econòmica catalana cent per cent, amb premsa, escoles, etc...

La situació, doncs, a Catalunya, en temps que Fabra comença a treballar i dins una Espanya amb un 60 % d'analfabets és :

- a) poble monolingüe
- b) burgesia en fase de politització i oposició econòmica amb el latifundisme castellà. Impuls a donar al català.
- c) Els erudits, que creuen només en unes certes possibilitats de la llengua.
- d) Els nobles i els seus imitadors, que voldrien esborrar el català.

Fabra havia de fer coincidir el català parlat, el mal escrit, la tradició antiga i les ànsies modernes. Havia de fer una llengua de cada dia.

Fabra va trobar-se a finals de segle amb una llengua viva, parlada normalment per tothom, però que no havia rebut la reglamentació oficial que la majoria de llengües europees van rebre al segle XVIII -i algunes abans-. Si això s'hagués produït en un idioma parlat però no escrit, és a dir, en una llengua local, Fabra hauria pogut, amb esforç, crear un català literari, crear-lo de cap i de nou, dir a la gent com calia escriure. Però no : el català no havia deixat ~~una~~ d'escriure's mai, ni als moments de màxima decadència, però estava ple de manlleus del castellà, de construccions mal fetes, de substitucions, i d'una gran anarquia ortogràfica. Fabra va haver d'escrivir tot això, comptant que ja hi havia hagut la Renaixença, és a dir, que teníem escriptors, i ja s'havien restaurat els Jocs Florals, i ja hi havia premsa al carrer. *Per tant era un català viu però sense normes.*

Fabra va proposar-se tres objectius tècnics : una ortografia, per tal que ningú no tingués dubte sobre com escriure la llengua ; una gramàtica, que expliqués les diferents categories del llenguatge ; i un diccionari, per tal que tothom sabés, davant un mot escrit, què podia voler dir, i per tal que tothom pogués enriquir el vocabulari propi.

Això calia fer-ho de forma oficial, amb la protecció dels estaments, i per

Si aquest llibre fos una guia turística, tingueu per segur que us recomanaria la visita de Montfalcó murallat, que aquest és el nom del poble, tot ell. Perquè aquesta visió des de l'aire només és un pòrtic de tota la gràcia i la baronívola austeritat del poble vist de prop.

tant calia un organisme de govern : va ésser la Mancomunitat de Diputacions de Catalunya, ~~un~~ en temps de la Monarquia.

Fabra ja en va tenir prou: la Mancomunitat havia creat l'Institut d'Estudis Catalans, que encara existeix i que hem de mirar com la nostra màxima autoritat científica. Dins l'Institut primer, i des del Patronat de la Universitat Autònoma després, anà dedicant la seva vida a fixar la llengua, a donar-li, ordenadament, el desenvolupament que hauria tingut dins unes situacions normals, és a dir, dins un estat sobirà i en situació d'oficialitat al llarg dels segles. Això va fer-ho sense soroll, metòdicament, tossudament i amb tots els requeriments científics; fins al punt ~~nausabundant~~ que el qui digui que avui el català no és una llengua apta per a qualsevol empresa és que no sap el que diu o vol, simplement, tirar-se terra als ulls. Perquè la llengua, tal com ens la deixà Fabra, representa un dels tresors espirituals més vius que posseïm.

Ens interessava molt la conversa que sosteníem amb aquell llivíenc de tota la vida, el qual ens referia la vida i miracles dels qui, aprofitant-se de l'especial situació geogràfica de Llívia, han fet diners al llarg de les darreres crisis bèl·liques i postbèl·liques.

" Però, què voleu que us digui : d'espatllagrossos (pobres) sempre n'hi haurà. Pobre i honrat, i què, total ? De manta gent no hauria dit que fos possible que facés el que fa. Qui ha d'adobar aquest trauc ? Un trauc a la carretera, encara... però els altres traucs ... Tot són promeses que canviarà, que no tornaran a apujar res i veu ? Ja hi siguem, altre cop. No, no... "

El fotògraf, sense deixar d'intervenir en la conversa, i fins i tot d'estimular-la, s'anava mirant aquesta gàbia, aquesta protecció dels pisos baixos de la casa ocupada per immigrants recents. Aquí la gent s'espavila, i aviat a aquesta família no els caldrà viure en aquestes condicions. Ara com ara, però la nena sembla feliç, sota el dosser de la roba estesa, no massa nova, i amb un pot de conserva per tota joguina. Finalment, un bon esclat de sol i la foto és feta. Era potser la única casa amb aquest aspecte de tot Llívia, ~~per~~

~~altra banda neta i molt relocada de fa anys.~~ un testimoni més d'aquest apert considerable de gent forana, meridional, que va envaïnt la muntanya, la Ribagorça primer, el Pallars després, Andorra tothora i també la Cerdanya, ^{a l'encalç} ~~després~~ de facilitats de viure que "allà baix" no trobaven.

La tasca de Fabra llevà aviat els seus fruits: es formaren mestres, va implantar-se el català com llengua de l'ensenyament, els diaris i els llibres van escriure's segons les regles establertes per ell, i ja estàvem en el bon corrent quan sobrevingué la ~~tempesta~~ postguerra. Fixeu-vos que dic la postguerra i no la guerra. Per a la llengua, ha estat més nociva l'època de 1939 fins ençà que no l'anterior. Hem sofert un retrocès? No exactament: hem tingut un entrebanc. Sortosament ens n'hem sortit, i diria que ens n'hem sortit bé. Si no, no estariem fent aquest ac-

~~te m'hi ens semblaria tan clar el futur~~

m'hi ens semblaria tan clar el futur.

A la Cerdanya, de Puigcerdà en diuen la Vila. I des de qualsevol angle que la mirem, apareix aplegada entorn del seu tossal. ~~mmmm~~ Les toses que es veuen al fons són ja en terra francesa, cap a la ^{Vall de Querol.} ~~banda de Llívia~~. Fumeja la fàbrica de llet i, després del pas a nivell, tren i cotxes correran paral·lels fins a l'entrada ^{de} la gran vila pirinenca. El Segre, marcat per la filera transversal d'arbres, és encara un aprenent de riu. No serà fins que hagi rebut el Valirà que començarà a gallejar.

Puigcerdà ha estat una de les viles d'estiuig més antigues i acreditades del país. La gent cerdana es van moure molt per aconseguir que la fama ^{creixent} ~~tradicional~~ que guanyava i la tradició en certa manera selecta de la vila es conservés tot i l'allau turística que se'ls tirava a sobre. Avui Puigcerdà ha augmentat el seu prestigi i presenta una activitat comercial de primera fila. Cap altra població veïna, ni a França ni a Espanya, no li fa la competència. Reina i senyora de la Cerdanya, segura en el seu tron, té corda per estona. Es troba en la peculiar situació de la població allunyada dels grans centres, població que està en disposició d'irradiar i vitalitzar demunt una ampla zona comarcal. Endemés, les especials característiques socio-econòmiques de la Cerdanya la fan insubstituïble com a capital: diguin el que vulguin, malgrat l'aglomeració diumengera i un cert descordament dels passavolants, Puigcerdà imposa

Amb quina autoritat parlo de futur clar ? Només ens cal considerar que de 1940 ençà han passat dues generacions completes. Els qui per aquells anys ~~començaven la Universitat~~ començaven la carrera o emprenien un ofici, tenen ara fills que estan entrant en la Universitat o fent-se càrrec d'una professió. Les generacions ~~de la postguerra~~, a mida que es van acostant cap als nostres dies perden més i més aquell estat d'esperit paralizador que caracteritzava les reaccions dels homes joves a la primera postguerra. I ja no fan problema de tantes coses que amoïnaven els homes de 1940. Miren el món, l'ample món, amb segur~~u~~ optimisme: entenen que han nascut en un lloc determinat de la terra i que això comporta unes fidelitats de base a la llengua, a la cultura, a la tradició més profunda i menys folklògica. Per això parlo de futur clar.

Però ara conviuen, en un moment difícil del nostre món, i damunt una terra petita, malmenada per dos-cents anys d'incomprensió i de fre, tres o quatre generacions de persones que es troben, el 1968, davant un centenari Fabra. Davant el record i l'evocació de l'home que precisament va salvar del desordre i el caos la llengua. Aleshores...

Quina cal que sigui la nostra actitud davant la llengua escrita, davant la llengua que Fabra ens deixà ?

Amb això entro en el terreny que m'havia marcat concretament - el que he dit abans era introducció necessària .

Mireu: la qüestió, per a molta gent, ~~confusa~~ es presenta confosa. La nostra gent parla naturalment una llengua i no es planteja ~~la~~ la pregunta de si la parla bé. Per a plantejar-se-la cal estar informat i cal tenir ganes d'esforçar-se un xic . Els qui estudien català ja ho han començat a ~~començar~~ comprendre : es tracta de plantejar-se la qüestió de

On hauríem trobat un protagonista, ~~amb~~ ^{tanta} personalitat, per a parlar dels tipus cerdans, de llur simpatia, de llur humanitat, ~~en~~ ^{sino} en aquest poble enfilat en un pendent suau, davant per davant de la Tosa d'Alp, a només deu quilòmetres de Puigcerdà, que és Guils? Tothom li diu en Met, i és un compendi de sabiduria popular i fins i tot és un poc lletraferit. Un home de la terra, ~~Cerdà~~ ^{Cerdà} d'arrel, ordenat i traçut. Aquesta maquinassa d'esmolat se l'ha feta ell, i també els esclops, amb fusta de pi. I una pila d'implementes ~~com~~ ^{són ara} escales de mà, fermalls per als guarniments, portes, ~~...~~ ^{lloses d'escudellar}. El senyor Ribot tenia reuma, i fins i tot va posar-se un braçalet de coure, per veure si se li n'anava; després va optar per dur esclops tot temps, uns d'estiu i uns d'hivern; i oli en un llum.

El senyor Ribot coneix la Cerdanya pam a pam, i, el més bonic, n'està enamorat, i sap ponderar-ne la llum, els vents, la poesia arran d'herba. Té els tres fills escampats pel món, que no han volgut quedar-se arrapats a l'era de la casa, encarats al jou dels bous i a la cabra de partir llenya. Només hi van de vacances, i els pares els ofereixen la més bona llet de la vaca fina...

En Met té bons amics pel món, ~~perquè~~ perquè se'ls ha guanyat. ~~...~~ Només li dol el progressiu despoblament de Guils:

"Ja veu: érem setanta-quatre famílies: en queden divuit..."

~~Sempre és agradable de parlar del país amb gent que hi és nada i hi ha~~

Un cop desenganxat, el motocultor torna a ésser un motor amb rodes i unes la dona i va al metge o a visitar els parents del poble vet en Festa Major. ques d'insecticides o d'adop. I també, endinmenjat, el país s'hi entilla amb

A la gran església de Llivia hi fan obres i, de moment, han tret unes lloses sepulcral. El contrast del granit tan blanc amb la pissarra de la paret, al pati davant l'entrada lateral, ens ha mogut a fotografiar aquesta làpida que diu "Sepultura de Francesc Arro i dels seus", 1628". És molt curiós, ara que ens la mirem més bé, que la làpida, ens recordi les esteles romanes. Fins i tot l'encaix de les lletres en línies enfonsades hi fa pensar. Es tractaria d'una tradició heretada de quan aquesta gent pertanyien a la Lybica Júlia ja des del segle I abans de Crist? Fa bo de pensar-ho, ni que sigui com una divagació amablement literària.

Sempre les lloses sepulcral ens lliguen una mica ~~amb~~ a la tradició més autèntica, que és la humil tradició dels qui viviren, estimaren, moriren sobre aquesta terra, potser sense fer grans heroïcitats, però precedint-nos en la consciència de batec col·lectiu. No mancaven gaires anys, quan fou treballada aquesta llosa, per a què hom donés per finalitzada la contesa diplomàtica i bèl·lica entorn del Rosselló amb la Pau dels Pirineus; i per a què Llivia començés la seva fabulosament estranya història moderna, dins territori francès. Els ossos de mestre Arro es devien somoure, però aviat les coses entraren en una nova rutina.

I és que també hem de comprendre que ha de costar molt a una persona feta i
treta de preguntar-se si diu bé o no les coses que diu des de petita, que ha
repetit de sempre i que tothom ha entès. Però fem una prova: posem aquesta per-
sona -a la qual suposarem mitjanament culta, habituada a escriure i tot ^{davant} - ^{un paper}
i fem-li fer unes ratlles en català. Aleshores vacil·larà, dubtarà, no sabrà
com posar-s'hi. Si les ha d'escriure en castellà no dubtarà pas tant. En can-
vi, si ^{de paraula} ha de manifestar, ^{de paraula} alegria o irritació amb,
~~si irrita contra~~ algu trobarà moltes més paraules catalanes que no caste-
llanes : conseqüència : ens ensenyen ~~manejant~~ l'estructura, la gramàtica
i l'ortografia -i fins i tot la història de la literatura- d'una llengua que
no és la nostra i que només utilitzem amb aquells que sabem que no són de ca-
sa ~~nostra~~, sinó només veïns; només per ^{de cortesia o} raons oficials. Però benvingut sigui
el coneixement d'una llengua important, internacional, germana de la nostra :
això si, sempre que també la nostra ens sigui ensenyada des de petitets, i
cronològicament abans. A voler això no hem de tenir cap mena de peresa. Cap.

Segarra o de la Noguera ; és que el temps no hi ha deixat cap senyal discernible, cap rastre de caràcter unitari. Són marques sense marca.

La desolació del paisatge obeeix , abans que res, a l'absència d'arbres. Són zones estepàries, desertes, on darrerament els ianquis hi han rodat algunes pel·lícules de l'Oest americà : amb això el paisatge ens penetra l'entiment de forma ben clara : les plataformes tabulars, les carenes erosionades, les barrancades ~~pedregoses~~^{polsosey}, els matolls nans, retorçuts i espinosos, no desdiuen dels d'Arizona : afegiu-hi un parell de cactus gegantins de plàstic i el galop dels cavalls.

El contingut humà d'aquestes terres és noble, dreturer, senzill i honest. Però cap tradició cultural ni cap afany espiritual no els mou : no serà que els manca un programa ? Marques de Catalunya i també marques d'Aragó, lligades administrativament ~~en~~ uns centres llunyans, lingüísticament a altres centres més pròxims i absorbents ; servides per servidors públics generalment rutinaris , amb una economia no pas misèrrima però que no compta massivament, sense individualitats arrelades i sense mitjans ~~culturals~~ de culturabilització. L'abandó és visible. La simpatia dels habitants és palesa, però hom percep l'escassa volada de les apetències veritablement importants.

Diuen alguns : com podem escriure bé el català si no ens l'han ensenyat ? Contestem : com podem menjar espinacs, si no els sembrem ? Si esperem que el català arribi a l'escola com un miracle del cel en tenim per estona : mentre tots, tots plegats, una majoria atuídera, no ho reclamem, poques palanques es mouran. Pensem que en circumstàncies més favorables, almenys sobre el paper, tampoc el problema no va resoldre's del tot.

Jo no confio gaire en els ajuts que ens poden venir de dalt.: Sempre seran estimables, i d'agrair. Mes, com a màxim, vindran en qualitat de concessió, de compensació potser : mai entenent el problema cultural nostre com una totalitat. Per als estaments públics, el Govern, -sigui del matís que sigui -mentre sigui un govern generalitzat, el problema cultural a Catalunya serà doble :atendre la cultura general espanyola, entenent que aquesta cultura té com vehicle establert la llengua castellana, i després, com a complement -és a dir, en petita part, atendre la cultura catalana en català. Per a nosaltres, en canvi, el problema és només un :la catalanització del país, o sigui donar al país allò que li correspon per naturalesa i, per tant, crear una cultura catalana de signe català. Aquest esforç, en temps de l'antiga Universitat autònoma de Barcelona, requeia -i em recolzo en xifres de dos il.lustres membres del Patronat, Pompeu Fabra i Joan Estelrich- requeia, dic, majorment sobre les entitats barcelonines, la Generalitat, la Caixa de Pensions, i en poca part sobre l'Estat, ~~min~~ les exaccions tributàries del qual els catalans pagaven religiosament com els altres espanyols, si no més. Això ocorria quan un govern espanyol

havia accedit a la creació d'un Patronat Universitari a Barcelona, i teòricament n'havia de pagar la meitat de les despeses. La meitat, és molt poc : però és que ni la meitat no en pagaven. El ministre de la República senyor Villalobos es féu particularment i romancejador i ho-
 ra de subsidiar la Universitat autònoma de Barcelona. Algunes xifres bastaran :

Biblioteques :	65.900 ptes	universitat de Madrid
	31.300 ptes	id. de Barcelona.
Despeses diverses :	3,664.000	Madrid.
	74.500	Barcelona
Material	2,175.000	Madrid
	585.000	Barcelona
Personal facultatiu	1,517.500	Madrid
	190.000	Barcelona

Aquest és un estudi estatal -fet a Madrid- de les quantitats presupostades per l'Estat espanyol l'any 1933 per a atencions a les universitats de Madrid i de Barcelona . En total la Universitat de Madrid percebia 9.003.400 ptes. i la de Barcelona 995.000.

Per tant, aquests exemples ens manifesten que per als governs , sempre en línies generals, -i no parlem de les persones, que poden opinar molt diversament, com és lògic que sigui - el ~~panorama~~^{panorama} cultural català no en té cap de virulència : es tracta d'una regió espanyola que té un idioma propi, però que és instruïda en l'idioma oficial. Avui dia tots els catalano-parlants entenen el castellà i poden, tot i malament, expressar-s'hi. Per tant, el problema que pogués haver-hi queda còmodament eliminat. Eliminat per a tots els castellano-parlants : absolutament viu per als catalano-parlants, els quals tenim l'obligació de manifestar desigs d'aprendre còmodament, a l'escola, i no pas fora de l'escola, la llengua pròpia, hem de ~~manifestar~~ produir una pressió admirable de baix a dalt, una pressió sostinguda per tal de fer veure clar el problema l'anomalia si voleu, que sis milions de persones

persones que parlen una llengua des del segle IX o X no tenen aquesta llengua a l'escola. I com que no la hi tenen, l'aprenen pel seu compte, perquè hi hagué un home -i el seu grup- que va deixar tots els instruments perquè fos ensenyada (oficialment o extraoficialment), però científicament. No ens ho creguéssim que tot ha de venir de dalt: ~~amb la llengua~~ ^{Potser si que}
un bon dia tindrem pluja de roses.
~~amb la llengua~~ mentrestant és obligació moral de tot català d'aprendre la llengua, de familiaritzar-se amb les seves formes pures, de fer-se esmenes en el parlar i en l'escriure, i de difondre aquesta creuada de coneixement de la llengua.

No podem negar que hi haurà un percentatge de persones que romandran sempre analfabetes: són massa grans, tenen el cervell poc habituat a la lectura i a l'estudi. Però seran analfabetes pràcticament totals, perquè aquestes persones no saben llegir ni escriure res, ni català ni castellà. Ara, la persona mitjanament culta, la que ha après a l'escola, cal també que sobreposi a aquell coneixement adquirit el de la llengua pròpia. Això ens ha de semblar tan evident que no calgui discutir-ho mai, enlloc, amb ningú.

I, sobretot, la responsabilitat moral dels pares és enorme en aquest terreny. Els pares són els primers educadors dels fills: pretendre que amb

lingüística ; senyal, per altra banda, que la tasca cultural no hi ha tingut efecte . No hi ha tingut efecte cap tasca, la veritat. Són poblacions abandonades, de les quals es ^{recordaven i el} recorden els prohoms a l'hora de les votacions.

A Mequinensa l'activitat agrícola és , contràriament a la resta dels altres pobles, escassíssima. Mequinensa és un poble de miners : les mines de lignit hi abunden, i no gaires són explotacions importants. Les més interessants són les petites mines. Allí , oberta la boca, els minaires fan l'avanse o carrer principal i, de tant en tant, exploren una creuera per ~~tanquam~~ obrir-hi un canyo, on treballen gitats, amb un ajudant que els treu els cabassos plens de mineral. Les frises , o esquerdes a seguir per esberlar la roca van de nord a sud, sempre, i, entorn de les frises, els miners fan la " coveta", o buidada inicial que assegura després, un despreniment substancial de roques de mineral. No tot el mineral és prou bo, i hi ha bastantes pataques o pedres ennegrides barrejades. Un cop tret a fora, el mineral ^{en rama} es garbella i queda dividit, per ordre de tamany de les tosques, en ~~oxidada, gma menado,~~ granza i ~~granza~~ i menut. cribat

Els miners ~~per~~ treballen " a estall" i perceben 180 pessetes per tona més 75 per dia; si les dificultats de les frises o de la feina no els han permès d'arribar a fer la producció estipulada, o sigui el mínim de tonelada, hom els garanteix la percepció mínima de 225 pessetes. Es retiren normalment als

dur-los en una escola ells ja es poden rentar les mans és una covardia. Vigileu, doncs, les escoles dels vostres fills: demaneu que, onsevilla que vagin, els facin unes lliçons de català. Malfieu-vos ~~demaneu~~ dels establiments d'ensenyament on el català, llengua d'aquesta terra i ~~de tots~~ ^{del} ~~de~~ alumnes, sigui ~~ignorada~~ ignorat: aquests establiments no poden ésser eficaços en la formació total de l'individu, més aviat el deformaran i empobriran. I, sobretot, -ara ja som majors d'edat com a poble- rebutgeu tot allò que pugui semblar una concessió, una gràcia de caritat: que del col·legi el nen o la nena porti ^{un cop a l'any} una felicitació escrita en català no vol dir res: també estaven en català les proclames electorals. Calen més coses: cal, en definitiva, una voluntat de servir el país, cal una voluntat de cooperació amb tot el món des de la nostra particular arrelada manera d'ésser, des de la nostra manera de veure el món, que ens ha estat donada per naturalesa i a la qual no podem ésser traïdors.

I tota aquesta actitud exigent, enèrgica i sana ha de sortir de nosaltres mateixos, sense res que l'enterboleixi ni la desvii: es tracta de poder aconseguir que tots parlem i escrivim la nostra llengua, i res més. La nostra llengua, que no en tenim d'altra: coneixerem i estudiarem les

a milions de milions, formant illots amb canyissars de poca vida. On no hi ha còdols, hi ha arena, la fina arena dels cursos fluvials, que el vent ondula formant incipients dunes molt planes, i arrossega en nuvolets baixos i desflocats. A ~~cada~~ ambdues ribes, depassat el llit del riu pròpiament dit, s'aixeca ~~la~~ l'eixorquesa dels tossals aplanats, de l'erosió inclement, de la desolació estepària. Ara i adès una clapa d'arbres frutífers, de recent plantació, regats des del canal, mai explotacions de caràcter rentable o, simplement, extenses. I altra vegada les margues, les vetes de guix, la macissa uniformitat i embogidora monotonia dels termes inacabables desproveïts d'arbres.

Els pobles no perden habitants. De cada set-cents, potser n'han perdut quaranta en quaranta anys. Tampoc no augmenten el contingent humà, llevat de l'aportació organitzada i enquadrada en una tasca específica de les empreses hidroelèctriques, les quals arriben a construir poblats "Poblado ~~El~~ ~~El~~" al defora de les ^{viles} poblacions. Aquests elements no constitueixen una aportació socialment interessant, per tal com no es barregen amb la població, no intervenen laboralment per iniciativa pròpia i personal. ~~Una~~, No s'integren.

I com parlen, aquesta gent ?

... parlen ? Miren, sobretot prescindiu dels rètols de les carrete-

llengües germanes de la nostra perquè això és necessari i més convenient, i en primer lloc la rica llengua de Castella oficial, a Espanya. Com podem concebre un català culte que no sàpiga bé l'espanyol ? Això seria un absurd, dirà tothom. Doncs bé, com podem concebre un català amb bona salut que ignora la pròpia llengua ?

Ho veieu com l'absurd és encara més gran ? Ho veieu com és urgent que el català s'ensenyi a les escoles ? Ara bé, mentre això no tingui lloc, multipliquem els cursos de català, assistim-hi amb regularitat, acabem-los per tal que, com a mínim, estiguem en disposició de llegir Tele-Estel, Serra d'Or, Cavall Fort, l'Infantil i ara en Patufet, que tornarà a sortir.

I per tal que en escriure una carta *als familiars* no haguem de començar amb paraules que mai no els diríem si els tinguéssim al davant.

Aquesta primavera passada vaig anar a visitar la tomba de Pompeu Fabra, en terra francesa : allí, lluny dels odis, en un cementiri bellíssim ombrejat de pins, reposa, darrera una llosa blanca on hi diu : Pompeu Fabra i Poch, seny ordenador de la llengua catalana. »

Fa un gran efecte de parlar la llengua amb aquella gent que pertanyen a l'estat francès. Aquests viatges els hauria de fer tothom per adonar-se

Hi ha una grandesa en el paisatge que no s'apariona amb la grandesa urbana o ^{amb un} ~~un~~ fort caràcter típic dels poblaments. L'home és dur, valent, generós i alhora resignat. Fa anys que no són escoltats: la duresa, el coratge la ~~gran~~ generositat jeuen sota la capa de la resignació. Res no ha variat. Les carreteres acaben absurdament pel migjorn a Mequinensa. Pel nord segueixen el curs del Cinca però els grans centres urbans en són lluny. El vent senyoreja les planes i els barrancs, i entafora a les cases les dones ^{els infants i} ~~els infants~~. ~~Ma~~ Si hi ha una mica de brutícia, tant-se-val. Si bé trobareu per altra banda pobles amb carrers encimentats, tot l'embelliment s'acaba aquí: els homes no afegeixen res ~~no~~ al ciment que l'estament oficial ha abocat. Ni flors, ni gairebé arbres: les minses acàcies tenen només un forat ^{al ciment} ~~amb una~~ per on ^{empènyer} ~~cau~~ la tija, talment homes empouats. Les fanegues són fetes amb maons en el millor dels casos, i en tobes en la majoria. Només unifica les cases el ràfec de la teulada, de fusta o de rajola, sobresortint, i, per bé que no tan generalment, la porta d'entrada en arc i el reixat a les finestres, fins i tot les altes.

No hi trobeu romànic, no hi trobeu gòtic. Renaixement de tercera mà, amb campanars també de maons, abarrocats, curiosos més que bells o típics. Però no en recordaríeu ni un, una vegada vistos. L'interior de les esglésies és d'una vulgaritat adotzenada, amb altars de fals barroc del segle XX, dau-

que no som quatre gats, els qui parlem català: i cal anar a València, i a les Balears, i a la ratlla de Múrcia i a l'Aragó del Cinca. Aleshores els catalans ens adonem de la varietat gran de les nostres comarques i dels nostres accents : i veiem que la llengua és rica, i és extensa, i ens entenem des de Perpinyà fins molt al sud. ~~Perquè, doncs, no hem~~

Hem sol·licitat en diverses ocasions l'atenció del lector ^{en els} = les noves instal·lacions ^{de} esquí que sorgeixen pel Pirineu. Hem parlat de Baqueira, de Llessui, de Super-Espot...i ara de Masella. Masella és un bon indret situat al ^{nord} ~~l'oest~~ de la Tosa d'Alp, i, pel que diuen, destinat a ésser un centre molt interessant, tant per als que hi vagin des de la Cerdanya -estacions de ~~mm~~ lleure, ~~xalets~~ - com per als qui hi accedeixin des de Barcelona. ~~Un moment~~
A ^{un poble} ~~la~~ ~~part~~ d'Alp ~~canicó~~ ~~de~~ ~~la~~ ~~massana~~, hi ha una ^{pista nova} ~~passada~~ que us mena a Masella. La neu hi és abundant, per trobar-se en un vessant nord, a m. d'altitud. Les instal·lacions mecàniques, com aquest telecadira de model austriac, molt modernes i suficients, *garanteixen uns serveis satisfactoris, tot i que, a vegades el gust de patjar la neu i fins i tot de deixar-se emporonar per la blancor immaculada superi*
~~l'important~~ ^{l'aèria} sensació de viatjar pel telecadira.

Enfront, hi ha les pistes d'esquí de Font Romeu, depassada la frontera. Un xic més avall, el tegument de la terra baixa nevada, amb les clapes

Ens entenem des de Perpinyà fins molt al sud, i aleshores comprenem també ~~no~~
no solament que no som quatre gats, sinó més de sis milions de persones, d'una
banda; ~~sinó que~~ d'altra banda veiem que el territori ~~de~~ d'aquests ~~de~~ catalano
parlants té més extensió que algunes de les nacions europees i americanes;
és qüestió de voler-ho veure, tot això, i d'extreure'n conseqüències. No pas
de quedar-se a casa un cop hem abaixat la porta de la botiga cada vespre.
Si ja només la riquesa de parles que tenim dins de casa ens hauria d'engrescar
pel que representa de germanor i vivesa ! Heu sentit mai parlar els homes de
muntanya o de l'alta Segarra, amb aquella cantarella feta de taujaneria, i
apenes entreobrint els llavis ? Doncs, i els nostres mariners, que no poden
controlar el doll de la veu, acostumada a batre's amb la fúria de la mar ? I
els bons catalans de l'Aragó, els qui diuen "esto maití" i " plloure, i cllau",
i el dolc parlar del Berguedà i les comarques interiors, fet de vocals vellu-
tades i de finals de frase que queden en l'aire com una llepada de violí...
i ~~no~~ la parla dels valencians, esclatant de vocals clares, que permeten a un
xicot de Xàtiva conquistar els públics de tot el món i actuar a gairebé totes
les televisions ? I els mallorquins, amb una riquesa de vocabulari superior en
color local a qualsevol altra de les variants del català ? No val la pena de
tenir en compte tot això i, pensant que és la nostra llengua, en la qual ens
podem entendre parlant, mirar d'entendre'ns per escrit ?

Aquesta màquina ~~mh~~ té diverses aplicacions, ~~èdmpmmmmmm~~ i fins i tot models. El principi, però, no varia: es tracta de poder subjectar i alçar, lleugerament pel ventre un cavall. El jou davanter li sostindrà fixe el cap, i les potes, aleshores, pedran bona part de llur força. Tot aquest parament és natural que no calgui per a ferrar-lo, per exemple. Entesos. Però a vegades -i ~~sempr~~ molt sovint en els cavalls de tir- calia tallar-los la cua, operació que el manescal duia a terme amb un ferro esmolat i roent aplicat part de sota de les ^{darreres} (vertebres caudals), mentre amb una massa de fusta picava damunt la cua...

També, en versió estil·litzada i asèptica els veterinaris el tenen per a sessions de cura de glossopeda. Però la missió bàsica de l'aparell és la de desproveir el cavall ~~de tots els atributs~~ dels atributs que com a tal el caracteritzen i inutilitzar-lo per a la reproducció. De les protestes del noble animal durant i després de l'operació ningú no se'n recorda, ni tampoc no compadeix la bèstia, però ella s'ho sap.

En un temps d'escultura en ferro i adhuc en plàstic, en materials aprofitats com el que correm, en què hom torna a valorar les matèries, i l'espai és no solament ocupat per la massa esculpida sinó que juga amb ella i les escultures són foradades, en túnels i arcuacions que, (segons els crítics permeten amb dificultat d'entendre), tendeixen a crear unes solucions de continuïtat espai-matèria, espai-lliure, espai-esclau, i ritmes nous. i tot allò que els crítics diuen, ens ha semblat adient d'aportar

~~deparar-los, igualment?~~

Es una qüestió d'escola, naturalment, de treballar la llengua des de petits : ~~no ens preocupem~~ ^Aprendre el català, que ja parlen, no els farà cap mal als nostres infants : podem no solament ensenyar-los-el, sinó també ensenyar-los geografia comarcal i ~~hauríem de~~ fer-los acostumar una mica a les varietats del parlar comarcal. Personalment he recorregut gairebé tot Catalunya i cada vegada hi he tingut satisfaccions més intenses en aquest terreny: però us haig de confessar, ja que estem en família, ja que tots nosaltres pertanyem a les comarques occidentals, que a ~~el~~ l'únic punt on he trobat una mica de retrocès en la seguretat en parlar la llengua ha estat en aquestes comarques. La nostra noció obscura que pertanyem a unes comarques de català pobre, de llengua menys perfecta que a d'altres indrets, ens fa molt de mal. Es un complex, diria jo. He parlat d'aquest punt en el llibre ^{col·lectiu} "Lleida, problema i realitat": la quantitat de gent que als nostres pobles creu, encara que no ho manifesti, que si el predicador

Per recordar-vos que, malgrat tenir clima predominantment mediterrani la Cerdanya és país de nevades fortes, us oferim aquesta fotografia que, de passada, és un ~~document~~ document prou complet.

No és que aquesta nevada sigui impressionant, però la tramuntana ha dipositat més neu als vessants nord: així veieu que el llom muntanyenc de la dreta té poca neu, però en canvi el terra del prat presenta les ondulacions de les dunes configurades pel vent.

Aquest tractor amb remolc no pot deixar de fer la seva feina. Ni que la neu ho envaeixi tot, el tractor, vehicle universal, no deixa de sortir a fer el seu recorregut. Potser en altres èpoques de l'any amb un camió hauríem fet, però avui ha calgut aquesta bestiassa tossuda i lenta.

El tractor passa a recollir la llet, i aprofita el viatge per distribuir uns bidons de ~~gasol~~ combustible. A cada cruïlla de camins trobarà les cantines afilerades que els masovers o els vilatans hi han baixat, qui en bast, qui en un jeep. El tractorista ha encastat uns sacs de pinso buits al radiador i confiant que el vent li farà arribar part de l'escalforeta de la xemeneia a la cara, ha emprès el viatge.

de Festa Major no té accent de Barcelona no fa fi, és enorme. Per què
, pensem-hi bé, l'accent de Barcelona és més fi que el de ~~l'occident~~ ^{l'occident}? Per
quins set sous hem d'ésser nosaltres catalans de segona? ~~Perquè~~
~~perquè~~ El que hem de fer, barcelonins, i lleidatans i gent de totes
les nostres terres es bandejar les paraules ~~estrangeres~~ ^{forasteres} que utilitzem,
però conservant, a l'hora de parlar, el nostre accent més pur. Ja ho deia
Maragall en ocasió del Primer Congrés Internacional de la Llengua Cata-
lana: escriure tots igual, pronunciar tots amb els accents i les misi-
ques pròpies de cada racó. ~~Quan~~ ^{Quan} els nostres orfeons i els nostres ~~mífics~~
actors de teatre dissimulen l'accent propi és quan ho fan malament. La
llengua és una amb formes diverses, inclús amb maneres de dir que l'en-
riqueixen i la fan més interessant.

Talarn -
Trepç

Llimiana, al començament de la Conca de Trepç, encara damunt un terreny regirat per la proximitat del Montsec. Atapeïda, penjada damunt el seu mirador cap a la riera veïna, pot, com una sentinella a l'aguait, fitar bona part de la Conca en el seu sector meridional i riba esquerra de la Noguera Pallaresa amunt. Aquesta Conca de Trepç ~~quasi plana~~^{seria} encara més plana si l'erosió fàcil damunt les argiles no hagués obert tants de barrancs i penjats. Sense que hi hagin grans altures, el terreny és giragonsador, desorientador: les carreteres hi fan tords i més retords tant més com més a prop de les serres són - Montsec, Boumort, respectivament al sud i al nord, o Comiols a llevant. Les més fèrtils planes ~~planes~~ cerealístiques i les ufanoses bagues aptes per al farratge d'horta, alternen amb conglomerats i penjats pedregosos on només la carrasca i l'herba aromàtica hi tenen assentament. La ~~construcció~~^{coberta} de teula àrab ~~amb~~^{comun}, a vegades en un mateix edifici, amb la pissarra, però és la primera la que predomina abastament. La Ribera esquerra de la Noguera Pallaresa presenta, en aquest sector, molts rius secundaris, rieres i torrents de cabal força regular, que discorren còmodament solcant aquests fons tous i dòcils fins a la Noguera, concretament fins ~~al~~^{al} embassament de Terradets. En aquest indret tan trencat hi hagué al segle XVI un poderós nuu de bandolers. El terrible i popular Macot formava amb els seus escamots, les ~~seves~~ ~~bandes~~ ~~del~~ ~~rei~~ ~~de~~ ~~Francia~~ del rei de França. Vegeu, al fons, Trepç i Talarn.

avançades

Sobre aquest apartat, però, cal fer un aclariment : com a mínim tots estem d'acord a no disfressar la nostra forma de pronunciar. Però no hem d'anar més enllà; no hem de ~~pretendre~~ caure en la pretensió que tenim una llengua pròpia, específica, molt peculiar dins el mosaic català. Hem sentit en actes fins i tot de categoria pública ,oradors que han presumit de parlar català i de fer-ho en la modalitat lleidatana. Diuen això amb un afany clarament particularista i degradador de la llengua: hi enclouen no solament la pronúncia sinó les formes locals més incorrectes. Seran formes locals correctes sempre que, amb l'advertiment que són locals, el diccionari les admeti : seran incorrectes, per molt locals que siguin, si no hi figuren. I no hem d'afegir -hi res més. Es a dir, en tant que lleidatans, la nostra missió és parlar morfològicament dins la correcció : fonèticament dins la nostra varietat local. Darrera la pretesa existència d'un parlar "lleidatà" s'hi amaga la maniobra d'embrutir la nostra llengua, de fomentar el petit acontentament local en desprestigi d'allò que a Fabra precisament, li costà tant de prestigiar.No : de català només n'hi ha un, amb les ~~seves~~ variants illenca, oriental i occidental. Tota altra cosa són matisos. Es comença dient que nosaltres parlem lo lleidatà, i s'acaba escrivint als diaris que el català tothom el pot ortografiar com li passi pel cap. Exactament el contrari ~~que~~ que va dir Fabra.

Fabra va ser patriota de la llengua de l'única manera que se'n pot ésser: defensant-ne alhora la correcció i el corrent vital. Com ha estat dit ~~la~~ la llengua cal emprar-la amb un màxim de ~~norma~~ ^{vida} dins un màxim de norma. Hem de vigilar molt aquest aspecte, mal que ens pesi o ens sigui difícil. Si no, torno a dir, acabarem creient que l'anarquia és la regla, i dient que una de les obres mestres de la literatura és Els Tres Reis Bufos.

El català, la llengua parlada i escrita normalment per tanta gent, ha arribat a la majoria d'edat, ha tingut una aturada per causes totalment de força, i ara reprèn el seu pols i el seu ritme. Per tant, només contribuïrem a ~~millorar~~ enaltir-lo si observem una escrupulosa disciplina. ⁽¹⁾ Si l'estudiem, en definitiva. I, afegiria, si l'estudiem amb serena devoció. Aquesta cal que sigui la primera unanimitat a nivell de poble.

Però, sobretot, suprimim d'una vegada el conformisme, la comoditat que representa creure que amb el que ens han ensenyat a l'escola ja en tenim prou: a l'escola, ens ho han ensenyat tot menys allò que primer ens havien d'haver ensenyat: la llengua. Per això l'hem d'aprendre a manejar per escrit i a purificar-la fora de l'escola, o fora de les hores escolars. I si algú hi pren veritable afició, que es faci professor de català, que ens en manquen, i el dia que a les escoles ~~se~~ ^{hi} hi introdueixi

(1) En matèria de llengua pròpia, el qui vol tenir un rei al cos, ha de tenir un rei.

l'ensenyament normal del català en mancaran molts més.

Aquesta idea de la batalla de la llengua no ens hauria de deixar dormir. Si uns grapat de gent decidida i de visió clara no haguessin, poc després de la guerra, començat la batalla per la recuperació de la dignitat de la llengua estaríem molt més malament que no estem. Va aconseguir-se de tornar a editar llibres, més tard, de publicar-se ^{butlletins} ~~revistes~~, després revistes infantils de diverses menes, els discos amb cançons, els concursos literaris... Tot això ha ampliat el cercle de persones interessades en la llengua, ens ha fet prendre contacte amb la necessitat de cultivar-la al màxim, i, abans que res, de posar-nos en disposició de llegir-la sense fatiga i d'escriure-la amb naturalitat i seguretat.

Durant tot el seu exili, Fabra va anar veient aquests signes de recuperació, que a ell li arribaren tímids, perquè moria poc abans del desbordament esdevingut aquests darrers anys. Però estic segur que intuïa que el camí s'havia tornat a obrir, i que s'eixamplaria.

A més a més, el nostre món pot estar subjecte a la por de la guerra, al disgust de les desigualtats racials i econòmiques, a la desorientació moral, però és ben cert que som a les portes d'una gran transformació. Les paraules altissonants, els discursos buits, ja no commouen

ningú . ~~Veritat~~^{S'} han trencat els malefícis de la hipocresia i els falsos prestigis : som en un temps que cal anar amb la veritat a la mà: si no, no servirem de res. I la nostra veritat comença per la llengua, que ja no ha d'ésser problema per a nosaltres : les voluntats de molts han fet que disposem dels mitjans de dominar-la i de propagar-la. No pas altra cosa hauria volgut Fabra que féssim, ell que va pensar sempre en les generacions que havien de venir, ell que va dedicar-los el monument més sòlid i ja perdurable : una llengua viva,, rica, plena, harmònica, fixada, amb totes les possibilitats de futur que siguem capaços d'extreure'n.

Division

Class Palaguer

23-XI-68